

Bartłomiej Gołek

bartlomiej.golek@uj.edu.pl

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

SAMOKSZTAŁCENIE I SAMOWYCHOWANIE MŁODZIEŻY JAKO WYZWANIE WSPÓŁCZESNOŚCI

Wprowadzenie

Cechą współczesnego społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy jest konieczność nieustannego zdobywania nowej wiedzy i pogłębiania tej już posiadanej, potrzeba pracy nad sobą w obszarze rozwijania własnych kompetencji intelektualnych, społecznych, moralnych. Dokonywać się to może w toku dwóch nierozdzielnie ze sobą związanych procesów: samokształcenia i samowychowania. Oba te procesy zdają się istotą postulowanej dziś edukacji permanentnej, uczenia się przez całe życie. Ważne jest to, by rozpoczęły się w jak najwcześniejszej fazie biegu życia jednostki, co uwarunkowane jest oczywiście specyfiką poszczególnych etapów rozwojowych człowieka. W latach dorastania i wczesnej młodości istotą oddziaływań pedagogicznych – w domu, szkole, w obszarach edukacji pozaszkolnej – zdaje się stopniowe przenoszenie akcentu z kierowanego kształcenia i wychowania, z zewnętrznego motywowania jednostki (głównie systemem kar i nagród) na wewnątrzsterowne procesy samodzielnej aktywności kształcącej i wychowawczej. Okres adolescencji jawi się tu jako ważny moment przejściowy, decydujący dla dalszego rozwoju poznawczego, fizycznego, estetycznego i społeczno-moralnego młodego człowieka.

Samokształcenie i samowychowanie – ustalenia terminologiczne

Pojęcia samokształcenie i samowychowanie, choć pokrewne i wymieniane często w literaturze przedmiotu obok siebie, różnią się znaczeniowo. Zdaniem badającej ten temat Bogusławy Matwijów, terminy te używane są w wąskim i szerokim znaczeniu. I tak samokształcenie w wąskim rozumieniu to doskonalenie własnych sprawności poznawczych, proces zmian w sferze umysłowej dokonujący się w toku świadomie prowadzonego uczenia się ze znajomością zasad, celów i metod (w odróżnieniu od samouctwa, które oznaczałoby utrwalanie wiadomości i samodzielne uczenie się bez znajomości prawidłowości tego procesu); natomiast samokształcenie w rozumieniu szerokim to tyle, co zdobywanie wiedzy i umiejętności, samodzielne kształtowanie własnych dyspozycji psychicznych i cech charakteru (Matwijów, 1994). Według Justyny Pawlak (2009) samokształcenie to obszar działań autokreacyjnych człowieka związany z kształtowaniem sprawności intelektualnej, koncentracji uwagi, pamięci, z rozwijaniem zainteresowań, które stawać się mogą ważnym składnikiem motywacji wewnętrznej do dalszego rozwoju i doskonalenia. Autorka pisze: „O samokształceniu możemy mówić zarówno wtedy, gdy dana osoba samodzielnie uczy się czegoś, jak i wtedy, gdy w ramach nauki szkolnej czy uniwersyteckiej świadomie stara się poszerzać swoją wiedzę i wykraczać poza podany schemat czy program” (s. 105). Podejmowanie przez młodego człowieka samodzielnej aktywności poznawczej – a więc czynności związanych z poszukiwaniem, gromadzeniem, przetwarzaniem oraz wytwarzaniem wiedzy – związane jest bezpośrednio z zakresem i stopniem posiadanych przez niego potrzeb poznawczych. Należycie kształtowane i wciąż rozwijane (przez nauczycieli, rodziców, opiekunów) potrzeby poznawcze młodzieży jawią się jako warunek konieczny zaistnienia procesu samokształcenia, stają się one bowiem właściwościami psychicznymi pobudzającymi, ukierunkowującymi i organizującymi wysiłek intelektualny dorastającego człowieka.

Jeśli samokształcenie traktować jako dopełnienie procesów zorganizowanego kształcenia, to za kontynuację działań wychowawczych uznać należy zjawisko samowychowania, to jest samodzielną aktywność jednostki skierowaną na formowanie jej systemu postaw i systemu zinternalizowanych wartości. „Samokształcenie bardziej wiąże się ze zdobywaniem wiedzy w odróżnieniu od samowychowania, które kojarzy się z doskonaleniem cech charakteru i postaw zgodnie z uznawanymi celami i wartościami” (Bereźnicki, 2010, s. 181). Oba te procesy są jednak ze sobą istotnie powiązane, jako że aktywność samokształceniowa

wspiera intelektualne ogarnianie świata i zachodzących w nim przemian, a to z kolei może być pomocne w procesie odkrywania przez jednostkę wewnętrznych zdolności do kreowania siebie i otoczenia (Lawton, Gordon, 1993). Wąsko rozumiane samowychowanie oznaczać będzie proces zamian w sferze moralnej, emocjonalnej, estetycznej, fizycznej polegający na rozwoju własnych dyspozycji kierunkowych, cech charakteru, postaw, na urzeczywistnianiu wartości; samowychowanie w sensie szerokim odnosi się natomiast do procesu rozwoju osobowości traktowanej jako całość, procesu wyboru i kształtowania własnej drogi życia, przekształcania osobowości po linii „ja” idealnego (Matwijów, 1994). Zdaniem Zofii Matulki (1992) w toku samowychowawczej pracy młody człowiek kształtuje swoje poglądy i przekonania, a więc wiedzę pozwalającą mu odróżniać prawdę od fałszu oraz odniesienie tej wiedzy do świata wartości. Autorka ta stwierdza, że: „Samowychowanie ma doprowadzić do przyswojenia sobie hierarchii wartości, wypracowania wartościowych poglądów, przekonań i postaw, ukształtowania charakteru moralnego, polegającego na zgodności postępowania, zgodności reakcji woli i reakcji emocjonalnych z przyjętą hierarchią wartości etycznych” (s. 147). Innymi dyspozycjami osobowymi, które wypracowywać można w toku samodzielnej aktywności wychowawczej są – według Matulki – samodzielność myślenia, krytycyzm, umiejętność stawiania pytań, uniezależnienie się od manipulacji i propagandy, szczerowość wobec samego siebie, posiadanie niezafałszowanego obrazu świata i własnej osoby.

Małgorzata Bereźnicka (2010) w książce poświęconej wartościom kształcenia celowo odróżnia dwa bliskoznaczne pojęcia, uznawane przez niektórych badaczy za nierozłączne, i wskazuje na „[...] pogłębianie wiedzy przez samokształcenie, natomiast samodzielne kształtowanie cech osobowości przez samokształtowanie” (s. 97). Z kolei cytowana wcześniej Matwijów wysuwa następujący wniosek:

Wydaje się, że brak jednoznaczności w powszechnym rozumieniu terminów: samokształcenie i samowychowanie, jak również dostrzegana i postulowana konieczność integralnego pojmowania procesów pedagogicznych (bez wyraźnego rozgraniczenia działań dotyczących sfery umysłu od działań odnoszących się do sfery uczuciowej, moralnej, estetycznej i innych) spowodowała pojawienie się w języku pedagogicznym terminów obejmujących swym zakresem całość działań autoedukacyjnych. (Matwijów, 1994, s. 114)

Tak oto dochodzimy do pojęcia samokształtowania, które łączy w sobie zarówno samodzielną, niewymuszoną zewnętrznie aktywność kształcącą, jak

i odśrodkową, wewnątrzsterowną aktywność wychowawczą. Jak zauważa Stanisław Palka, samokształtowanie:

[...] zawiera w sobie nie tylko samokształcenie, ale i wszystkie inne formy samodzielnej aktywności zewnętrznej i wewnętrznej jednostki, służące jej stawianiu się człowiekiem, manifestujące się w czynnym stosunku do siebie i świata, w samowychowaniu, które przede wszystkim jako praca nad sobą wspiera się na akceptowanych wartościach i służy realizowaniu tych wartości. (za: Matwijów, 1994, s. 18)

W literaturze przedmiotu znaleźć można wiele pojęć pokrewnych pojęciu samokształtowania, częściej dziś używanych, takich jak: autokreacja, auto-edukacja, samorealizacja, samodoskonalenie się, praca nad sobą, wychowanie samego siebie, kierowanie samym sobą, tworzenie samego siebie, samourzeczywistnienie, autoformacja, samostawianie się. Pojęcia te, choć bliskie znaczeniowo, akcentują każdorazowo nieco inny aspekt procesu samokształtowania.

Wybrane przemiany okresu adolescencji – szanse i zagrożenia

Proces kształtowania samego siebie znajduje swój ważny moment w okresie adolescencji, kiedy to dorastający człowiek, jak zauważa Mariola Bardziejewska (2005),

[...] zaczyna gromadzić i poszukiwać nowe doświadczenia fizyczne, społeczne i intelektualne po to, aby móc je samodzielnie uporządkować i skonsolidować w nowe wzorce i schematy, które lepiej przygotowują go do dorosłego życia. Zanim jednak odnajdzie własną drogę i cel w życiu oraz zanim określi rolę, którą chciałby w świecie innych ludzi pełnić, zbierane doświadczenia poddaje licznym próbom i eksperymentom, aby upewnić się co do słuszności podjętych wyborów. (s. 346)

Ważne jest, by w tym czasie otoczenie społeczne adolescenta podjęło próby inspirowania go, zachęcania i motywowania do podejmowania dobrowolnej i samodzielnej aktywności poznawczej oraz autoformacyjnej. Samokształcenie i samowychowanie może wyraźnie wspomagać młodzież w procesie odkrywania własnej tożsamości, poszukiwania sensu życia, kształtowania światopoglądu. To właśnie na tym etapie rozwojowym człowieka rozpocząć ma się wspomniane przesunięcie akcentu w edukacji – zorganizowane kształcenie kierowane ustępować ma stopniowo miejsca samodzielnej aktywności

intelektualnej, a oddziaływania wychowawcze oparte na motywacji zewnętrznej coraz śmielej przeradzać się mają w dobrowolną i osobistą pracę nad sobą. W myśleniu i osobowości adolescenta zachodzą poważne przemiany, pojawia się samowiedza, samoświadomość, rozwija pojęcie „ja” i autonomia, a przebieg tych przemian w znacznym stopniu podlega samokontroli i ma charakter świadomy (Gołek, Wysocka, 2011).

Przemiany dotyczące czynności poznawczych młodzieży ujmowane są z punktu widzenia procesów informacyjnych, które przebiegają teraz szybciej niż w młodszym wieku szkolnym. Spostrzeżenia dorastających są w porównaniu ze spostrzeżeniami dzieci bardziej dokładne, wielostronne i ukierunkowane, co wiąże się między innymi z najwyższą w ciągu życia wrażliwością zmysłów. Rozwija się uwaga dowolna, która wcześniej miała charakter głównie mimowolny. Doskonali się pamięć logiczna i dowolna, adolescenti potrafią posługiwać się już różnymi sposobami zapamiętywania i mogą utrzymać w pamięci więcej myśli niż młodsi uczniowie. Ponadto w analizowanym okresie dorastania, pod wpływem intensyfikującej się nauki szkolnej, zachodzą zmiany w strukturze i funkcjach języka, obejmujące np. wzrost zasobu słownictwa, zrozumienie struktury gramatycznej języka, poznawanie odcieni znaczeniowych poszczególnych słów i wyrażeń. Młodzież gimnazjalna i ponadgimnazjalna potrafi już używać słów w znaczeniu potocznym i naukowym, dosłownym i przenośnym, to zaś sprzyja młodzieńczej twórczości (Gołek, Wysocka, 2011). Dla wzmocnienia i należytego wykorzystania umysłowego potencjału dorastającego człowieka istotne jest rozwijanie w nim w tym szczególnym czasie zainteresowań poznawczych, rozumianych jako gotowość do intelektualnego zajmowania się danym przedmiotem, gotowość do skupiania się na wybranych obszarach rzeczywistości społecznej, przyrodniczej, kulturowej. Okres adolescencji uznaje się za ważny etap kształtowania pasji i zainteresowań poznawczych człowieka, które będzie on zaspokajał i rozwijał w kolejnych okresach życia, nadając swojej dorosłości odpowiednią jakość.

Z rozwojem poznawczym dorastającej młodzieży silnie wiąże się jej rozwój społeczno-moralny – interakcje z rówieśnikami i dorosłymi oraz kształtowanie własnej struktury aksjologicznej i nastawień wobec świata. Uczucia społeczne młodzieży znajdują wyraz między innymi w tworzeniu związków rówieśniczych w postaci paczki, grupy lub po prostu związków przyjaźni. W przypadku rozdzwieku między normami głoszonymi przez dorosłych i przez grupę kolegów/koleżanek zwyciężają z reguły zasady rówieśników. Chęć kontroli ze strony rodziców oraz wzrastająca potrzeba swobody po stronie dorastających

rodzą liczne obszary konfliktowe. Ważne jest to, by młodzież w tym okresie otrzymywała wyraźne wsparcie emocjonalne ze strony dorosłych, wyrażające się w akceptacji, zrozumieniu i pomocy w rozwiązywaniu sytuacji trudnych i nowych. We wczesnej adolescencji rozwija się i różnicuje zorganizowana aktywność społeczna młodych ludzi, zarówno ta indywidualna, jak i grupowa. Związana jest ona najczęściej z zainteresowaniami młodzieży, z chaotycznymi często poszukiwaniami własnego miejsca wśród rówieśników, z realizacją własnych pomysłów i pragnień. Doskonalące się właściwości myślenia oraz zwiększające się kontakty społeczne adolescentów wpływają na kształtowanie się ich postaw i przekonań, które stopniowo stawać się będą coraz stabilniejsze, przyjmując postać światopoglądu. Przemiany psychiczne wieku dorastania czynią ten światopogląd burzliwym i zmiennym, jego funkcje zaczynają się dopiero rozwijać. Światopogląd młodzieży jest nie tylko wyrazem jej intelektualnego ujmowania świata, ale także oceną świata i życia pod względem sensowności (Gołek, Wysocka, 2011). Dorastanie jest ponadto okresem poszukiwania swojego stosunku do Boga i religii, jest czasem buntu i podważania tradycji, pragnienia dobra idealnego. Charakterystyczne dla tej grupy rozwojowej jest przyjmowanie zróżnicowanych postaw i nastawień wobec świata, zarówno postaw idealistycznych, jak i poglądów nihilistycznych i ocen cynicznych.

Potrzeba aktywności samokształceniowej i samowychowawczej współczesnej młodzieży

Wskazane wyżej przemiany okresu dorastania – w obszarze poznawczym, moralnym, społecznym i światopoglądowym – pociągają za sobą istotne wyzwania edukacyjne, również te związane z autoedukacją. Rozwijające się u młodego człowieka sprawności i funkcje intelektualne oraz podejmowane przez niego różnorodne interakcje ze środowiskiem społecznym stawać się mogą dobrą płaszczyzną dla procesu samokształcenia. Istotne jest, by najbliższe otoczenie zadbało o wzbudzanie wśród młodzieży ciekawości świata, należyte kształtowanie motywacji do niewymuszonego uczenia się „dla siebie”. Ważkim zadaniem dorosłych jest stwarzanie podopiecznym okazji do ujawniania i realizowania zainteresowań w wybranych przez nich dziedzinach oraz wzmacnianie tychże zainteresowań poznawczych, a także „[...] modelowanie pozytywnego nastawienia do siebie, wytrwałości, inicjatywy, współpracy i tym podobnych cech” (Bardziejewska, 2005, s. 402). Dojrzewająca u młodego człowieka samoświadomość, autonomia oraz kształtujący się pogląd na świat

sprzyjają samodzielnej pracy nad tworzeniem własnego zinternalizowanego systemu wartości, a więc pracy samowychowawczej, wiele zależy tu jednak od przyjmowanych przez młodzież ocen i nastawień wobec siebie i innych, od przyjmowanej wizji świata. Pozytywny obraz świata zachęcać będzie młodzież do działania, do samodoskonalenia, zaś obraz negatywny (związany z dostrzeganiem chaosu, przypadku, braku logiki i uporządkowania) przyczyniać może się do wyuczonej bezradności i rezygnacji z wysiłku kształtowania samego siebie. Jak pisze Bardziejewska (2005):

Źródłem, z którego młody człowiek czerpie informacje o obrazie świata, jest przede wszystkim dom rodzinny, osoby, które uważa za autorytet (nauczyciele, duchowni, opiekunowie grup, szefowie organizacji), sporo dowiaduje się od kolegów, z którymi przestaje, z lektur, własnych doświadczeń i przemyśleń oraz w znacznym stopniu ze środków masowego przekazu (Internetu, telewizji, czasopism itd.). (s. 365, 366)

Rozwój intelektualny i społeczno-moralny dorastającej młodzieży, a w tym także kwestia podejmowania przez nią aktywności samokształceniowej i samowychowawczej, w znacznym stopniu warunkowane są środowiskiem społecznym, w jakim młody człowiek wzrasta. Ważne miejsce zajmuje tu – obok domu rodzinnego – szkoła. Nauczyciele i wychowawcy organizować winni takie działania edukacyjne, które będą stymulować młodzież do podejmowania wysiłku samodzielnej aktywności poznawczej i wychowawczej, do pracy nad sobą, do samodzielnego kształtowania własnych dyspozycji poznawczych i społeczno-moralnych. Jak pisze Henryk Moroz (2005), „Najważniejszą rzeczą w zawodzie nauczycielskim jest umiejętność zachęcenia swoich uczniów do stawiania pytań i szukania na nie odpowiedzi, nauczania ich doskonalenia swojej osobowości” (s. 230). Zdaniem Stanisława Korczyńskiego (1999), przeobrażeniom powinna podlegać funkcja dydaktyczna nauczyciela.

Rola nauczyciela jako jedyne źródła wiedzy i wartości powinna być stopniowo zastępowana rolą organizatora procesu uczenia się, doradcy młodzieży, przewodnika po świecie informacji, wartości kultury. Nauczyciel powinien zmierzać do rozwijania zainteresowań poznawczych, samodzielności myślenia i twórczej postawy uczniów, wdrażać postulat uczenia się w ciągu całego życia. (s. 59)

Potrzebni są nauczyciele o nowych niż dotąd kompetencjach, rezygnujący z przekazywania i kontrolowania wiedzy na rzecz roli przewodnika po świecie

informacji i świecie wartości. Ten nowy postulowany typ nauczyciela Carl Rogers określił terminem *facylitatora* – czyli takiego pedagoga, którego działania mają na celu „wyzwalać ciekawość; pozwalać jednostkom poszukiwać w nowych kierunkach, które dyktowane są przez ich własne zainteresowania; uwolnić zmysł dociekania; pozostawić swobodę dla pytań i poszukiwań; uznać, że wszystko jest w procesie zmian” (za: Puślecki, 2002, s. 127). Nauczyciele i wychowawcy, inspirując uczniów do samokształtowania, autokreacji, pomagają im będą w przezwyciężaniu szkodliwej a narastającej dziś w społeczeństwie orientacji na cele i wartości o wyłącznie pragmatycznym i utylitarnym charakterze.

Konkluzja

Potrzeba efektywnego wdrażania młodzieży w procesy samokształcenia i samowychowania zdaje się wzrastać w epoce transformacji społeczno-gospodarczej, w dobie gwałtownych przemian kulturowych, przyspieszonych zmian zachodzących – jak trafnie zauważa Anna Brzezińska (2005) – jednocześnie na różnych poziomach życia społecznego. Autorka pisze:

Dla kontekstu transformacyjnego charakterystyczne są wielość, różnorodność i zmienność ofert, wielka mobilność, tak pojedynczych osób, jak i całych grup czy społeczności, i na skutek tego gwałtowne poszerzenie pola eksploracji. W owej wielości ofert osoby nieprzywykłe do sytuacji dokonywania wyborów mogą się zgubić [...]. Ten nadmiar i zróżnicowanie często są powodem trudności w podejmowaniu decyzji i dokonywaniu wyborów, a ciągle pojawiają się i są promowane (także – niekiedy agresywnie – reklamowane) nowe oferty, które wydają się atrakcyjniejsze od poprzednich. Naturalną zatem cechą epoki transformacji jest skrócona perspektywa czasowa, skupianie się na teraźniejszości, budowanie doraźnych prognoz, brak długofalowego planowania, korzystanie z okazji i koncentracja działań [...] na tu i teraz. (s. 688)

W rozwoju dorastającej młodzieży grozi to zagubieniem, wycofaniem, rezygnacją z pracy nad sobą, przyjmowaniem nihilistycznej wizji świata społecznego i postaw cynicznych, ucieczką w złudny świat rzeczywistości kreowanej przez media. Psychologowie zauważają dziś wśród młodych ludzi (i nie tylko) niezdrową tendencję do budowania własnych wizji (siebie, świata, innych ludzi) na podstawie treści czerpanych ze środków masowego przekazu, głównie z Internetu i telewizji, co prowadzić może do formowania tzw. tożsamości medialnej (Bardziejewska, 2005). „Młody człowiek nie poszukuje okazji do konfrontowania w realnych sytuacjach własnej wizji świata i pozostaje na

poziomie wyobrażeń, które nie zawsze odpowiadają realiom” (Bardziejewska, 2005, s. 367). Szansą na przezwyciężenie tych zagrożeń może być kształtowanie w młodych osobach samodzielności poznawczej i zachęcanie ich do krytycznego poznawania otaczającej rzeczywistości.

Powyższe rozważania na temat samokształcenia i samowychowania młodzieży – rozumianych jako istotne wyzwanie współczesnej edukacji – nie wyczerpują poruszanego zagadnienia, stanowić mogą punkt wyjścia do projektowania i prowadzenia badań empirycznych w podjętym temacie. Warto poszukiwać istoty i różnorodnych uwarunkowań procesu samokształtowania dorastającego człowieka i na tej drodze formułować wnioski dla praktyki pedagogicznej w zakresie pracy z młodzieżą.

Bibliografia

- Bardziejewska, M. (2005). Okres dorastania. Jak rozpoznać potencjał nastolatków? W: A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Bereźnicka, M. (2010). *Wartości kształcenia we współczesnej szkole*. Kraków: Wydawnictwo UP.
- Bereźnicki, F. (2010). Uczenie się podstawą samokształcenia. W: J. Gabzdyl, B. Oelslaeger (red.), *Oblicza edukacji. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Kojasowi*. Sosnowiec: Humanitas.
- Brzezińska, A.I. (2005). Jak skutecznie wspomagać rozwój? W: A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Gołek, B., Wysocka, E. (2011). *Kwestionariusz Nastawień Intrapersonalnych, Interpersonalnych i Nastawień wobec Świata (KNIIŚ). Podręcznik testu – wersja dla uczniów szkoły gimnazjalnej*. Kraków: MEN–Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne.
- Korczyński, S. (1999). *Obraz nauczyciela w polskiej myśli pedeutologicznej*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Lawton, D., Gordon, P. (1993). *Dictionary of Education*. London: Hodder and Stoughton.
- Matulka, Z. (1992). Samowychowanie. W: T. Wujek (red.), *Wprowadzenie do pedagogiki dorosłych*. Warszawa: PWN.
- Matwijów, B. (1994). Samokształtowanie się człowieka w pedagogicznych koncepcjach XX wieku. *Skrypty Uczelniane UJ, 707*.
- Moroz, H. (2005). Przygotowanie zawodowe nauczyciela. W: H. Moroz (red.), *Rozwój zawodowy nauczyciela*. Kraków: Impuls.
- Pawlak, J. (2009). *Autokreacja. Psychologiczna analiza zjawiska i jego znaczenie dla rozwoju człowieka*. Kraków: WAM.

Puślecki, W. (2002). Pełnomocni nauczyciele – pełnomocna szkoła. W: W. Kojs, E. Piotrowski, T.M. Zimny (red.), *Edukacja jutra. VIII Tatrzańskie Seminarium Naukowe*. Częstochowa: Menos.

SAMOKSZTAŁCENIE I SAMOWYCHOWANIE MŁODZIEŻY JAKO WYZWANIE WSPÓŁCZESNOŚCI

Streszczenie: Cechą współczesnego społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy jest konieczność nieustannego zdobywania nowej wiedzy i pogłębiania wiedzy już posiadanej. W epoce nadmiaru propozycji kulturowych i związanych z tym zagrożeń szczególnej wagi nabiera potrzeba pracy nad sobą. Dokonywać się to może w toku dwóch związanych ze sobą procesów: procesu samokształcenia i procesu samowychowania. Proces kształtowania samego siebie znajduje swój ważny moment w okresie adolescencji, kiedy to zorganizowane kształcenie kierowane stopniowo ustępować ma miejsca samodzielnej aktywności intelektualnej, a oddziaływania wychowawcze oparte na motywacji zewnętrznej coraz śmieiej przeradzać się mają w dobrowolną autoformację. W inicjowaniu i rozbudzaniu tych procesów istotna jest rola nauczycieli i wychowawców.

Słowa kluczowe: młodzież, samokształcenie, samowychowanie, samokształtowanie, nauczyciel

SELF-EDUCATION OF YOUNG PEOPLE AS A PRESENT DAY CHALLENGE

Summary: The common feature of modern information society and knowledge-based economy is the need to continuously acquire new knowledge as well as deepen the already possessed one in order to enhance self-development in the area of intellectual, social and moral competence. To develop and to do one's tasks people should constantly learn and improve their skills and knowledge. This can be obtained in the course of self-education process. The self-education is an important aspect of the adolescence, when organized training gradually gives way to more independent intellectual activity, and the impact of education based on external motivation is increasingly replaced with voluntary and personal work on one's self. There is the important role of the teacher in inspiring self-study process of young people. Therefore, the modern teacher should have developed cognitive competence connected with different areas of knowledge.

Keywords: youth, self-education, self-study, self-development, teacher